श्रीशिवजन्म

पोवाडा :१०:

नमन

आधीं नमीन शिवनंदन। करि जो विघ्नांचं भंजन ॥ जी ॥ मग नमीन मी शारदा। करि जी कवनाचं स्पंदन ॥ जी ॥ वंदिन श्रीशंकर-पार्वती जगताचें कारण ॥ जी ॥ सांगिन शिवजन्माची कथा। ऐकावी आतां लक्ष देऊन ॥ जी ॥

• •

चौक १ ला

बाबाजी राजे भोसले। वेरूळगांवीं त्यांचं वतन ॥ मालोजी विठोजी मुलगे जसे काय होते भीमार्जुन ॥ वेरूळचे पाटील म्हणुनी ओळखती सज्जन ॥ चाल ॥ शेती करुनी धान्य पिकवुनी करती गुजराण !। भावाभावांचं नशीब मोठं ऐका लक्ष देऊन ॥ जी ॥ एके दिवशीं प्रकार काय झाला। शेतातनं विठोजीला यायला वेळ लागला ॥ काळजी लागली बंधुराजाला। भावाचा शोध करण्याला मालोजी गेला ॥ जंगलांतून जाऊं लागला। किर्र् झाडी चारी बाजूला। रात्रीनं काळोख केला। आणि लागली भीति घालायला। वटवागळं फिरूं लागलीं आकाशांत जरा ॥ भुरभुरती पाकोळ्या कैक चारी बाजूला ॥ घुबडांचा घूत्कार चालला चारी दिशेला ॥ पक्षी गेले होते घरट्याला। वाघ चित्ते लांडगे कुठं कुठं जीव घेण्याला ॥ अशा वेळीं प्रकार काय झाला। मालोजी होता पुढंच चालला। पण झाडाची फांदी आड आली, झाला अडथळा ॥

मालोजी जरासा दचकला। अन् इकडं तिकडं लागला बघायला ॥ तों चमत्कार काय झाला। भवानीनं दिलं दर्शन मालोजीरावाला। जगदंबा बोलली काय त्याला! "मी तुझी कुलस्वामिनी। अन्य ना कुणी। इथं या रानीं। तूं धन्य तुझं कुळ धन्य ऐक ही वाणी ॥ जी ॥ या तुझ्या शिसोदेकुळीं। अवतरेल बळी। ऐक सत्वरीं। देव तो थोर। ज्यानं शिरीं गंगामातेला आणि चंद्राला दिला आधार" ॥ यवनांचं बंड मोडील मोठा झुंजार। माझा विळखा त्याच्या कमरेला सदा राहील ॥ जी ॥ चकचकतं रूप तें माझं रक्तानं लाल ॥ दीनदुबळ्यांचा आधार। साधुसंत धर्माचं राज्य पुन्हां स्थापील ॥ सत्तावीस पिढ्या मग राज्यभोग घेतील ॥ चाल ॥ तें पहा वारुळ तूं जरा। तें खोद द्रव्याचा ठेवा दिसेल रे तुला। तो घ्यावा तुमच्या कार्याला। तें द्रव्य घेऊन तूं जावं श्रीगोंदेला। तिथं शेषाजी नाइक माणूस थोर। त्याच्याजवळ द्रव्य ठेवून घावं सत्वर ॥ अन् लागेल तसं घेऊन त्याचा योग्य करा वापर ॥" असं बोलून दिसेनाशी झाली मूर्ति ती थोर ॥ चाल ॥ जगदंबेची आज्ञा ऐकून। खोदियलें तें वारुळ येऊन। अमाप धन तें हातीं लागलें। शेषाजीकडे ठेवुन दिधलें ॥ चाल ॥ केला दानधर्म अगणीत। नांव दानशूर प्रख्यात ॥ वेरुळला घृष्णेश्वर। देवळाचा जीर्णोद्धार ॥ पाण्याचा तलाव बांधिला। श्रीशिखर महादेव क्षेत्राला। असा त्यांच्या नांवाचा झाला मोठा बोलबाला ॥ १ ॥

● ●

चौक २ रा

मर्दुमकीची हौस भयंकर होती भावाभावाला। जाधवरावाकडे चालले नोकरी लष्करी करण्याला ॥ लखूजी जाधव सिंधखेडचे होते पराक्रमी सरदार। त्यांच्या पदरीं बारगीर म्हणून दोघे राहिले ते वीर ॥ यादवकुळिंचे देवगिरिचे राजारामदेव रणशूर। शंकरदेव, गोविंददेव ठाकुर, भूखणदेवहि नरवीर ॥ अचलकर्णजी निजामशाहाचा होता मोठा मनसबदार। त्याचा मुलगा विठ्ठलदेव, त्याचा पुत्र लक्ष्मणदेव ॥ लक्ष्मणदेव तोच लखूजी जाधव नामें महशूर ॥ सात मुलगे होते त्याला मुलगी जिजाई सुंदर ॥ देवगिरीच्या यादवकुळिंचा वंश बोलले हा सारा। आतां पुढें सांगीन मालोजी पुढं कुठं आणि कां गेला ॥ २ ॥

● ●

चौक ३ रा

मालोजीला वाव मिळेना कर्तबगारी करण्याला। म्हणुनी गेले भाऊ भाऊ ते नोकरिसाठीं फलटणला ॥ परमारवंश फलटणला करि राज्याला ॥ वनंगपाळ निंबाळकर भूपाळ। पराक्रमी मोठा काळाचा काळ। प्रजेचा होता करित सांभाळ ॥ जी ॥ चाल ॥ लोक बोलती काय त्या वेळीं सांगतों तुम्हाला। एक वनंगपाळ बारा वजिरांचा काळ झाला ॥ मालोजी विठोजी करिती त्याच्या नोकरीला ॥ एकदां काय प्रकार झाला वनंगपाळ कोल्हापुरावर चढवितो हल्ला ॥ १२००० घोडेस्वार घेतले चढाई करण्याला ॥ जातां जातां रंकाळा तलाव त्यांना लागला ॥ तिथं टाकली छावणी त्या वेळां। आणि तलावांत गेले स्नान करायला। वनंगपाळ, मालोजी विठोजी–हे सारे करिती स्नानाला ॥ शत्रु होता जवळ आलेला। त्यानं संधि साधून केला अचानक हल्ला ॥ वनंगपाळाच्या छावणींत झाला मोठा गलबला ॥ बेसावध होते सारे जण हाहाकार झाला ॥ तंवा मालोजी विठोजींनीं स्नान ठेवलं बाजूला। अन् भाऊ भाऊ घोड्यावर चढला। शत्रूवर हल्ला चढविला। हल्ला इतक्या जोराचा केला कीं विजापुरच्या फौजेचा पार धुव्वा उडवला ॥ तोबा तोबा म्हणत पळत सुटले चारी दिशेला ॥ लढाईचा इतका माज चढला होता दोघाला। कीं आतां आवरावं कसं त्यांना। हीच चिंता लागली जीवाला ॥ ३ ॥

● ●

चौक ४ था

पराक्रमाचा सुगंध भरला साऱ्या दुनियेंत। निजामशाहा मूर्तुजानं त्यांना आणलं दरबारांत॥ मानसन्मान करून मोठा शाहा बोलला दोघाला। "फलटण सोडून यावं इकडं करिन शिलेदार तुम्हांला॥" वजीरपदावर लखुजी जाधव शोभत होते त्या वेळा। निजामशाहींत आले दोघेजण खेळ दैवाचा बघण्याला॥ मालकर्णजी त्यांचे आजोबा होते पूर्वी नोकरीला। त्यांची जहागीर दिली शाहानं परत त्यांच्या नातवाला॥ चाल॥ १५०० स्वारांची शिलेदारी दोघाला॥ जुन्नर परगणा दिला त्यांच्या खर्चाला॥ शिवनेरी किल्लाही दिला बंदोबस्ताला॥ ही बातमी ऐकून वनंगपाळ खूष झाला॥ अन् त्यानं दीपाबाई बहीण दिली मालोजीला। लग्नाचा थाट फार झाला। मालोजीला राजे हा किताब शाहानं दिला॥ परमारशिसोदे वंशांचा संगम झाला॥ जी॥ ४॥

● ●

चौक ५ वा

मालोजीचं दैव उघडलं कमान चढती दौलतिला। एकच हुरहुर जाळी मनाला आतां सांगतों तुम्हांला॥ चाल॥ चाळिशी उलटली तरी नाहीं संतान॥ हें होतं त्यांच्या चिंतेचं मोठं कारण॥ जी॥ किती उपास तापास केले। दानधर्म अगणित झाले॥ रुद्राभिषेक किती झाले। किति सूर्यमंत्र ते जपले॥ चाल॥ श्रीहरी प्रसन्न झाला। अन् ४४ व्या वर्षाला। मालोजीला मुलगा एक झाला। शके पंधराशें सोळाला। नांव ठेवलें **शहाजी** मोठा आनंद झाला॥ तीन वर्षांनीं दुसरा पुत्र झाला। **शरीफजी** नांव हो त्याला। भोसलेकुळाला उजळा त्यांनीं दिला॥ जी॥ आनंदाचं स्मरण ठेवण्याला। **शिखर शिंगणापुरला** एक मोठा तलाव बांधला। जाधवराव होते वजीर निजामशाहीला॥

मालोजीचा ओढा फार लागला त्यांच्या जीवाला॥ दोन घराण्यांचा घरोबा वाढला॥ चाल॥ शके १५२१ सालीं मोंगल सरदार युद्धाला। निजामशाहीवर चाल करुनिया मोठ्या झडपेनं तो आला॥ चाल॥ निजामशाही बुडवण्याचा घाट त्यानं घातला॥ निजामी फौज चालली लढाईला। बीडजवळ भिडलीं तीं सैन्यें एकमेकाला॥ मालोजीनं पराक्रम केला। अन् मोंगलांचा फडशा उडवला। शेरख्वाजा मोंगल सरदार पळुनिया गेला। आनंदीआनंद झाला। रंगपंचमीचा सण मग आला। तो कसा साजरा झाला। तें सारं आतां सांगीन पुढच्या चौकाला॥५॥

● ●

चौक ६ वा

झाली हुताशनी गिरिजापतिनं उघडुनि तिसऱ्या डोळ्याला। कामदेवाला पार जाळलं हुताशनीच्या दिवसाला॥ फुटली पल्लवी फुटले अंकुर वृक्षाला आणि वेलीला। जाइजुईला बहार आला गुलाब मोगरा दरवळला॥ निळा चांदवा आकाशाला किती चांदण्या लुकलुकती। पहा सोन्याचा रंग उधळला अंतराळांतून भूवरती॥ चाल॥ रंगपंचमी नाचत आली। गुलाल रंगीं रंगुनि गेली। किती उडविला रंग केशरी। आनंदाची लूट चालली॥ चाल॥ त्या दिवशीं जाधवरावांनीं मोठा बेत केला॥ मोठी मोठी मंडळी आली त्यांच्या वाड्याला॥ मालोजीराजेहि आले घेऊन शहाजीला॥ शहाजी पांच वर्षांचा प्यारा सर्वांला॥ शहाजी जाधवरावांकडं धांवतच गेला॥ अन् थेट जाऊन मांडीवर बसला। लखुजींची मुलगी जीजाबाई आली त्या स्थळा॥ तीहि धांवली बापाकडं तिचा मोठा हो लळा॥ शहाजी एका मांडीला। जिजा शोभे दुसऱ्या मांडीला। लोक बघती टकमका आनंदाचा सोहळा॥ कुजबुजती एकमेकाला। हा योग जर जमून आला। तर ब्रह्मदेव धन्य जाहला। सोन्याच्या कोंदणांत शोभे चमकता हिरा॥ पण येणार कसा हा योग ठाव कोणाला?॥ इतक्यांत प्रकार काय झाला। जाधवराव

बोलले त्या वेळां । 'हा शाहाजी आणि ही जिजा—किती जोडा छान शोभला । मुली, नवरा हवा कां हा तुला ? ।' मनामध्यें लाजली जरा । थोड्या थोड्या चोरट्या नजरेनं पाहिलं तिनं त्याला ॥ तंवा मालोजी चटकन् बोलला । "ऐका हो ऐका—यांनीं शाहाजी जांवई केला । अन् जिजा सून आम्हांला" । टाळ्यांचा कडकडाट झाला ॥ चाल ॥ पण जिजाईची आई रागानं । पाहूं लागली डोळे फिरवून ॥ तिनं मोडतां घालण्याची खूण । लखूजींना केली डोळ्यानं ॥ चाल ॥ मग लखुजी लागले बोलायला । "मित्रांनो, मी सहज बोललों हें जरा । तसा माझा मानस नाहीं झाला । विवाहसंबंधाच्या विषयाला । घराण्याचा सारखेपणा मूळ कारण हो झाला ॥ तसा इथं दिसत ना मला" । मालोजी रागारागानं निघुनिया गेला ॥ ६ ॥

● ●

चौक ७ वा

जाधवरावांनीं मनुष्य पाठवून जेवायला बोलावलं मालोजीला । "व्याही होऊं तेव्हांच येऊं" मालोजिनं चट् जबाब दिला ॥ धन नाहीं म्हणून अपमान । हें शल्य करित हैराण ॥ लखूजीची नोकरी सोडून । वेरुळला गेले निघून ॥ चाल ॥ भवानीला भार घालायला । तुळजा-पुरला मालोजी गेला ॥ भवानीनं तुष्ट होऊन दिला वर त्याला ॥ "भाग्याचा काळ लवकर येईल रे तुला ॥ संकल्प मनाचा होईल तुझा रे पुरा" ॥ मालोजी फिरला माघारा । अशांत पांच वर्सं गेलीं झरझरा । पण मालोजीच्या जखम हृदयाला । अपमानाचा कसा घ्यावा बदला । हा विचार सारखा चालला । एक उपाय सुचला मग त्याला । एक दिवस मालोजी जाधवरावाकडं गेला ॥ अन् त्यांना बोलूं लागला । "राजे, तुम्हीं माझा अपमान केला । तुम्हीं दिलेला शब्द मोडला ! । मी असेन गरीब पण यावं द्वंद्वयुद्धाला । अन् ठरवूं या कोण मोठा झाला ॥ पैशाची बरोबरी नको मला । शौर्याची बरोबरी करूं चला । रंडकी सुद्धां पैसा

मिळविते—त्यांत कसला पुरुषार्थ खरा ? ॥ धूड हत्तीचं चाललं म्हणून काय ? खरा सिंह तो सिंह खरा ॥ साप किति जरी जहरी झाला तरि गरुड खरा तो गरुड खरा ॥ चला द्वंद्व युद्धानं ठरवूं कोण शक्तिनं अधिक खरा" ॥ हें कळलं निजामशहाला । त्यानं बोलवलं मालोजीला । अन् झगड्याचं कारण काय तें विचारलं त्याला । मालोजीनं सांगितलं सारं त्याला । मालोजीची गरज निजामाला । त्यानं बोलावून घेतलं लखूजीला । अन् निजामशहा बोलला । "हा काय प्रकार चालला ?" । जाधवराव बोलले त्या वेळा, ॥ "खावंद, माफ करा मला । हा जिजा द्या म्हणतो शहाजीला । पण—काय ? जिजा देऊं शहाजीला ? । आमचा तोलाचा मालोजी नाहीं झाला । मालोजी होता आमचा बारगीर । मग शादी कशी होईल बोला ?" । निजामशहा बोलूं लागला, । "एवढीच अडचण आहे ना ? ती दूर करतों या वेळा । आजच मालोजीला ५००० घोडेस्वारांचा मनसबदार मी केला । पुणें—सुपे परगणे-दिले खर्चाला । चाकण शिवनेरी किल्ले दिमतीला । अन राजे हा किताब दिला । आतां कमीपणा काय तो बोला । मालोजीचा बाजूचा मी व्याही—द्यावी जिजा आमच्या शहाजीला" । जाधवराव खजील झाला । अन् सोयरिकी जमली त्या वेळा । निजाम खास हजर होता लग्नाला । शके १५२७ ला । ज्येष्ठ शुद्ध दशमीला । जिजाइनं थाटामाटानं वरलं शाहाजीला ॥ ७ ॥

● ●

चौक ८ वा

धारातीर्थी पडले मालोजी आपल्या सत्तर वर्षाला । इसवी सनाच्या सोळाशें एकोणीस सालाला गेले स्वर्गाला ॥ मलिकंबरचा मृत्यु जाहला १६२६ सालाला । शहाजी राजे वजीरपदावर आले होते त्या काळाला ॥ मोंगल शहानं फौज धाडली दक्षिण काबिज करण्याला । निजामशाही खालसा कराया लखूजी जाधव मदतीला ॥ शहाजीनं विचार तंवा

केला। कीं माहुलीचा किल्ला मजबूत झाला। तिथं जावं आतां या वेळा। निजामशहाला घेऊन चालला। बेगमसाहेबासंगें त्या वेळा। माहुलीच्या किल्ल्यामधिं गेले राजे त्या वेळा॥ मोंगलांनीं वेढलं किल्ल्याला। सहा महिने वेढा चालला। लखूजी सामील मोंगलाला। तो होता बाहेरच्या बाजूला। शाहाजी आंतल्या बाजूला॥ सासरे जांवई झाले दुश्मन एकमेकाला।. सहा महिने झाले तरी किल्ला येईना हाताला। तंवा फितुरीचा प्रयोग केला। बेगमसाहेबा फुटली त्या वेळा। तंवा शहाजीनं विचार केला। ज्याच्यासाठीं जीव धोक्यांत घातला। तोच धनी फितुर शत्रुला। आतां कुणासाठीं लढायचं बोला॥ असं म्हणून शहाजी किल्ल्याबाहेर चालला॥ जिजाबाई होती बरोबर संगें त्या वेळां॥ घोडे धांवती पुढें मागें त्यांच्या शत्रु लागला॥ आठ महिन्यांची गरोदर जिजा। घोड्यावरनं चालली त्या वेळा। लेकीला अन् जांवयाला पकडायला। लखुजी मागं चालला पाठलागाला। शिवनेरी किल्ला जवळ आला। तेव्हां शहाजीनं विचार केला। आतां इथं किल्ल्यांत ठेवावं जिजाईला। अन् आपण जावं विजापुरला। आतां घोडदौड झेंपणार नाहीं जिजेला। असा बेत करून किल्ल्यांत ठेवलं तिला। अन् शहाजी विजापुराकडं निघुनिया गेला॥ पाठोपाठ लखूजी आला। शिवनेरी किल्ल्यामधें गेला। तिथं लेक दिसली डोळ्याला तिथं पुढं काय प्रकार झाला। शाहीर आतां सांगील पुढच्या चौकाला॥ ८॥

● ●

चौक ९ वा

जाधवराव बोलले जिजाईला। "पोंचवतों चल मुली तुला। मी आतां तुझ्या माहेराला। सिंदखेडला चल जाऊं या। आईजवळ पोंचवतों तुला"॥ पितयाचे बोल ऐकून। जिजा बोलली धीट होऊन॥ "कुऱ्हाड मारता माझ्या डोक्यावर। बाबा म्हणावं काय तुम्हांला?। लाखों जन्माची

पुण्याई तुमची असला पति हा लेकीला॥ किती अभागी मुलगी तुमची पती लाभला जरि छान। तरि पिताच त्याचा वैरी झाला, दैवयोग हा दारुण॥ बापच देवा! वैरी झाला तर आधार कुणाचा मुलीला। आईबापांनीं छळ मांडला फिर्याद सांगावी कुणाला?। आठ मास मज झाले आता। घोडयावरूनी जाता जाता। जीव उडाला। म्हणुनि ठेवुनी येथें मजला। राजे गेले या वेळा॥ चिंता लागली या जीवाला हुरहुर माझ्या हृदयाला॥ चाल॥ असा त्यांनीं काय अपराध केला। कीं ज्यानं पेटवलं तुम्हांला?। मुलीचं कुंकू पुसायला। बेदिक्कत तुम्ही तयार झाला बोल लावला मी नशिबाला॥ जी॥ चाल॥ मी येणार नाहीं माहेरा। काय माझं व्हायचं तें होऊं द्या इथंच या वेळा॥ घ्या तलवार अन् उडवा माझा गळा"॥ कठोर निश्चय बघुन मुलीचा ठेवून तेथेंच जिजेला। लखुजी जाधव पुढं चालला शहाजीला पकडायला॥ ९॥

● ●

चौक १० वा

फाल्गुन महिना सुरू जाहला हुताशनीचा सण झाला। मदन जाळून धुळवड खेळून महादेव जणु अवतरला॥ जी॥ झाडं टवटवित दिसूं लागलीं। गोड फुलांनीं फुलल्या वेली। निरभ्र आकाशांत चांदण्या खेळूं लागल्या डौलानं। चंद्र मधोमध कृष्णासारखा शोभूं लागला तेजानं॥ चाल॥ शुक्रवारचा दिवस उगवला। फाल्गुन वद्य तृतीयेला। शके १५५१ ला॥ चाल॥ मंद सुगंधित सुटला वारा। अंधारास न कोठें थारा। शांत नभस्तल। शांत धरातल। आनंदानं भरलं त्रिभुवन। सत्पुरुषांचं करण्या रक्षण। दुष्टांना करण्याला दंडन। धर्माची स्थापना कराया श्रीहरि धरि अवतरला॥ नांव शिवाजी रम्य ठेवलं, वंद्य जाहला जगताला॥ शिवरायाच्या दिव्य यशानं वेड लावलं जीवाला। दिव्य यशाचे गुण गाण्याला **पांडुरंग** शाहिर आला॥ १०॥

रचना-२७-४-६०.